

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/54243>

Please be advised that this information was generated on 2021-06-22 and may be subject to change.

288). In de nieuwe druk is uiteraard 'Nice' verwerkt, alsmede de uitbreiding, de Conventie, de IGC en haar nasleep. Recente ontwikkelingen in het institutionele en materiële recht, van het uitdijende burgerschapsacquis tot en met de hervorming van de toepassing van de mededingingsregels, komen aan bod, en wanneer voor het besproken onderwerp dienstig, is er tevens grondige vergelijkende aandacht voor de bepalingen van het Grondwettelijk Verdrag. Aangezien de auteurs hun manuscript afsloten vóór de huidige ratificatiecrisis, en van afstel van genoemd verdrag nog altijd niet definitief sprake is, maakten zij hierin feitelijk de enige juiste keuze. Daar literatuur, wetgeving en jurisprudentie zijn bijgehouden tot 1 oktober 2004, is *Constitutional Law of the European Union* prettig actueel, wat met name welkom nieuws zal zijn voor wie reikhalzend uitzielt naar de vierde druk van Craig en De Búrca's *EU Law*, die pas voor medio 2006 op stapel staat.

Het boek beslaat het constitutionele recht van de Gemeenschappen en de Unie, gedefinieerd als 'all the rules relating to the general objectives, the allocation of competences and the way in which the legislative, executive and judicial functions are performed' (p. 17). Nu de huidige verdragen in se al het constitutioneel handvest van een rechtsgemeenschap vormen, behoeft de titel geen verdere rechtvaardiging. Wat de inhoud betreft, indien men met de eerste druk (of het Nederlandse origineel) reeds bekend is, weet men wat men kan verwachten: een encyclopedische behandeling van de algemene leerstukken van Europees recht, verspreid over drieëntwintig hoofdstukken in zes delen (gewijd aan respectievelijk geschiedenis, actieterrain, actoren, rechtsbronnen, besluitvorming en externe betrekkingen der EG/EU); een indringende, systematische bespreking van de stof die qua rubricering op het eerste gezicht wel wat ongebruikelijk voorkomt, maar nauw aansluit bij de structuur van de verdragen (van de beginselen, doelstellingen en grondslagen, tot en met de plaats en bevoegdheden in het internationale rechtsverkeer); op nagenoeg iedere pagina, een overstelpende rijkheid aan verwijzingen in de voetnoten, die een ongekende hoeveelheid ingangen biedt voor nader onderzoek; en doorheen het boek, niet slechts een loepzuivere beschrijving van concepten en leerstukken, maar voortdurend ook een haarscherpe analyse van de onderliggende principes. *Constitutional Law of the EU* toont zich daarmee een lijvige, verfrissende, en uitermate erudiete tour de force. In zijn superieure grondigheid is het vrijwel ongeëvenaard, temeer daar een nieuwe Engelstalige editie van de Kapteyn-VerLoren van Themaat voorlopig (?) uitblijft.

Slechts één, tamelijk fundamenteel punt van kritiek verdient opmerking. Wie er een diepgravende bespreking over de volle breedte van het Europees recht verwacht, komt helaas bedrogen uit. In de eerste plaats valt, ondanks de ruime opvatting van 'constitutional law', het cruciale thema van de rechtsbescherming buiten het bestek van dit boek. Dat heeft Lenaerts namelijk bewaard voor het, met Dirk Arts en dezelfde acribie geschreven, 'companion volume' *Procedural Law of the European Union* (Thomson / Sweet & Maxwell, tweede druk 2005; oorspronkelijk Europees Procesrecht, thans derde herwerkte uitgave, Maklu 2003). Daarnaast besteedt *Constitutional Law of the European Union* aan de leerstukken die het wél behandeld geen evenredige aandacht, en komen met name de materieelrechtelijke capita er daarbij bekaaid vanaf. Slechts honderd van de in totaal bijna duizend pagina's zijn aan de vier vrijheden toebedeeld, en ook het mededingingsrecht wordt maar summier behandeld (17 p.). Dit doet aan de kwaliteit van deze stukken niets af, en een enge lezing van 's boeks titel had deze keuze wellicht al doen vermoeden, maar in het licht van de eisen die het onderwijs stelt, en in lijn met het oordeel van eerdere recensenten, moet ze toch als een serieuze onvolkomenheid worden beschouwd. Een sterk punt van het boek is aan de andere kant, dat er op deze manier uitgebreide aandacht kan zijn voor onderwerpen die elders niet, of maar terloops aan de orde komen, zoals bijvoorbeeld supranationaliteit (7 p.), de rechtspositie van derdelanders (p. 15), de legitimiteit van de besluitvorming (p. 16), en de externe betrekkingen (p. 121). Als studieboek lijdt het nochtans onder genoemde tekortkoming, tenzij het enkel voor zuiver institutioneelrechtelijke mastervakken zou worden aangewend. Voor het onderwijs in de bachelorfase lijkt het minder geschikt, en qua stijl en niveau toch ook net iets te zwaar. Als handboek en naslagwerk bewijst *Constitutional Law of the European Union* niettemin zijn waarde ten volle, en in die hoedanigheid wordt het dan ook van harte in uw boekenkast aanbevolen. 'One puts the book down amazed that three people (even between them) could know so much and write so well', aldus Lord Slynn in zijn voorwoord. Ondergetekende sluit zich daar volledig bij aan.

H. de Waele

21 R.C.R. Siekmann en J. Soek (red.), *The European Union and Sport: Legal and Policy Documents*, Den Haag: T.M.C. Asser Press 2005, ISBN 90-6704-194-7, 921 p., hardcover, £ 90/\$ 150

Met het arrest Walrave-Koch uit 1974 heeft het EG-recht zijn vleugels ook uitgeslagen over het terrein van de sport. Het Hof van Justitie besliste dat voorzover sport een economische activiteit is, zij binnen de werking van het communautaire recht valt. In het boek *The European Union and Sport: Legal and Policy Documents* vormt deze zaak uit 1974 dan ook grosso modo het startpunt voor de samenstellers bij hun verzamelwerk van sportgerelateerde EU-documenten.

De bundel bevat alle relevante documenten van Europees recht én beleid die hun invloed hebben op de sportsector, van mededingingsrecht tot merkenrecht, en van vrij verkeer tot reclamevoorschriften. Zelfs in dit perspectief obscure en schijnbaar willekeurige thema's als kinderarbeid, visserij, jacht en geluids-overlast worden niet geschuwd: ook hier zijn uiteindelijk raakvlakken te vinden met de sport. Al met al geeft het boek een gedetailleerd overzicht van het complete acquis communautaire sportif.

Het besproken werk maakt onderdeel uit van een Asser-reeks over regulering in de sport. In voorgaande uitgaven van deze serie is de regelgeving van sportorganisaties zelf, onder andere betreffende doping, aan bod gekomen. Ook is in de reeks al een inhoudelijk boek verschenen met opstellen over de plaats van professionele sport binnen de EU (A. Caiger & S. Gardiner (red.), *Professional Sport in the European Union: Regulation and Re-regulation*, Den Haag: T.M.C. Asser Press 2001). Een overzicht van voor de sport relevante EU-regelgeving en -beleid vormt dan een logische aanvulling op de voorgaande boeken.

Het huidige EG-Verdrag bevat geen specifiek artikel over sport, waarin bijvoorbeeld een aanvullende en coördinerende bevoegdheid is toegekend aan de EG. In de Grondwet voor Europa is een dergelijke sportcompetentie wél expliciet opgenomen. Ook daarbij zal echter door het aanvullende karakter van de bevoegdheid van een centraal, dwingend, allesomvattend EG-sportbeleid geen sprake zijn. Dit laat onverlet dat het Europese recht wel een grote invloed heeft op de sport. Het gaat dan vooral om de bepalingen die een negatieve integratie bewerkstelligen: de vrijverkeersbepalingen en het mededingingsrecht. Uit deze hoek komen befaamde arresten als *Bosman*, en ingrijpende voorschriften over de verkoop van uitzendrechten van sportevenementen en het verlenen van staatssteun aan clubs. Meer generalistische documenten over sport waarin een eerste aanzet tot daadwerkelijke positieve integratie is te herkennen, blijven over het algemeen hangen in beleidsproza dat dwingende werking mist. Denk hierbij aan het Europese Sportmodel en het Verslag van Helsinki over

Sport. Ook dit soort documenten is uiteraard opgenomen in de bundel.

De bundel werkt met verwijzingen naar de website <<http://www.sportslaw.nl>>. Op deze website is onder het kopje Documentation een groot aantal bestanden te raadplegen waarvan in het boek zelf enkel de referentie is vermeld. Uiteraard zijn de voor de sport belangrijkste documenten wél integraal afgedrukt in de bundel. De documenten op genoemde site zijn openbaar toegankelijk. Wie op zoek is naar minder gewichtige beleidsstukken over sport, kan eens een kijkje nemen op de website in plaats van in de bundel. Op deze wijze doen de auteurs hun boek zelfs enige concurrentie aan met een elektronische databank waarin een deel van de documenten te vinden is. In een streven naar volledige ontsluiting van de verschillende onderdelen van het *acquis communautaire sportive* voor alle geïnteresseerden is dat natuurlijk geen ramp. Belangrijk om te vermelden is dat de databank niet op alle onderdelen even goed werkt: een aantal categorieën documenten verschijnt gewoon niet op het scherm.

Het boek is opgedeeld in drie hoofdonderdelen: een algemeen deel, een deel met specifieke onderwerpen die het brede terrein van de sport direct raken en een deel 'diversen'. In het algemene deel zijn de meer generalistische documenten opgenomen: naast het genoemde Europese Sportmodel en het Verslag van Helsinki over Sport vinden we onder andere rapporten van verschillende comités en resoluties van het Europees Parlement over de rol van de EG op het gebied van de sport. Via haar aanvullende rol op de gebieden onderwijs, beroepsopleiding, jeugd, volksgezondheid en cultuur kan de Gemeenschap ook de sport zijdelings bereiken. Dit komt zowel naar voren in het eerste algemene deel als in het meer uitgesplitste tweede deel, waarin bijvoorbeeld een apart hoofdstuk over onderwijs en jeugd is opgenomen.

Het mag duidelijk zijn dat de kern van het boek zich in het tweede deel bevindt. Hier worden de grote onderwerpen behandeld, zoals de invloed van het mededingingsrecht op de sport, discriminatie van sportbeoefenaars, vrij verkeer van sporters, uitzendrechten van wedstrijden, belastingheffing op sportclubs, merkenrecht en reclame. Zelfs doping komt kort voorbij, al gaat het hier dan zuiver om EU-initiatieven terzake.

De auteurs besteden een groot gedeelte van deel 2 aan het mededingingsrecht. Dit rechtsgebied heeft natuurlijk in het verleden zijn sporen wel verdiend op vele terreinen, waaronder ook de sport. Verwonderlijk is het dus niet dat bijna de helft van de bundel is gewijd

aan het concurrentiebeleid. Zowel de toepassing van art. 81 en 82 EG ten aanzien van sportorganisaties, als de bepalingen over staatssteun aan sportverenigingen komen aan bod. Waar sportorganisaties in de regulering van het spel en de organisatie rondom het spel al snel aanlopen tegen de toepassing van art. 81 EG (een spel organiseren is immers grenzen stellen en limieten aanbrengen, of het nu gaat om transferluiken of – bij nationale teams – nationaliteitsbeperkingen), daar zien we in de relatie overheid-clubs de staatssteunregels regelmatig in het geding komen. Denk alleen maar aan de recente reddingsoperaties van in nood verkerende voetbalclubs door gemeenten in Nederland. Opvallend is dat de Verdragsartikelen 81, 82 en 87 EG, toch de belangrijkste Europeesrechtelijke bepalingen omtrent mededinging in de sport en staatssteun voor sportverenigingen, niet vermeld staan in het boek. Evenmin is dit trouwens het geval voor de Verdragsartikelen betreffende vrij verkeer.

Het hoofdstuk Belastingen in deel 2 is wel erg karig gevuld met louter Parlements vragen aan de Commissie en enkele arresten van het Hof van Justitie over *communautaire* aspecten van belastingheffing bij sportverenigingen en sporters. Als het onderwerp dan toch behandeld wordt, hadden de auteurs ook even een plaats in kunnen ruimen voor EG-regelgeving betreffende indirecte belastingen. Deel 3, Diversen, doet zijn naam eer aan en behandelt zeer uiteenlopende onderwerpen. Naast voor de sport ietwat bizarre onderwerpen als kinderarbeid en geluidsoverlast komen ook de thema's (volks)gezondheid en sport en sociale zekerheid voor sporters hier aan bod.

Het is opvallend hoeveel vermeldingen het boek bevat van antwoorden van de Europese Commissie op vragen van Europarlementariërs over allerhande sportgerelateerde kwesties. Niets ten nadele van het Europees Parlement, maar in een bundel waarin (noodgedwongen) al veel beleidsdocumenten zijn opgenomen, ware het misschien beter geweest een iets scherpere selectie door te voeren en het aantal Europese 'Kamervragen' te beperken. Een dergelijke selectie was natuurlijk ten koste gegaan van de volledigheid, maar zij had wellicht ook een hoop 'ruis' uit het boek gehaald. Op deze wijze hadden de samenstellers ook meer hun eigen stempel op het boek kunnen drukken. Overigens hebben de auteurs het bij de vele Parlements vragen bij een referentie gehouden, dus veel plaats neemt een en ander (terecht) niet in.

Na afsluiting van het manuscript zijn nog een aantal voor de sport belangrijke arresten geweest, zoals de (sport)databankarresten *British Horse Racing Board t. William Hill c.a.*,

en het arrest *Meca-Medina t. Commissie* over de status van zuivere sportregelgeving onder het mededingings- en vrijverkeersrecht. Deze arresten zijn door hun latere verschijning niet meer in de bundel opgenomen, maar ze zijn wel te vinden via de genoemde website, onder het kopje Case law dit keer. Deze link werkt verder goed.

Het blijft voor mij even wennen om bijna duizend pagina's van een overigens prachtig vormgegeven boek gevuld te zien met louter openbaar toegankelijke wet- en beleidsdocumenten, zonder nader inhoudelijk commentaar op die documenten. Maar dit is een aspect dat natuurlijk geldt voor vele wetgevings- en jurisprudentiebundels, en dat hun waarde onverlet laat. Punt is wel dat in de voorliggende collectie wel erg veel beleidsdocumenten en ander niet-dwingend materiaal zijn opgenomen, waarvan men zich kan afvragen wat hun juridische (en zelfs politieke) waarde precies is voor de sportwereld.

Ook bij de indeling van de documenten hadden de auteurs wat meer richting kunnen geven aan het boek. De documenten mogen dan keurig op categorie (mededinging, vrij verkeer van werknemers, vrijheid van vestiging, uitzendrechten, etc.) zijn ingedeeld; binnen elke categorie zijn de documenten puur chronologisch geordend. Met een datum in de hand is het dan makkelijk zoeken, maar zeker bij grote onderdelen als het mededingingsrecht komt deze ordening ook wat willekeurig over. Alles staat hier door elkaar: van televisierechten tot kaartverkoop, van Parlements vragen tot arresten van het Hof van Justitie. De makers hadden met een meer thematische ordening per onderdeel wellicht wat meer overzicht en duidelijkheid kunnen scheppen.

Een pluspunt van het boek vormen de uitgebreide registers, waarmee de lezer gemakkelijk verdragsartikelen, verordeningen, richtlijnen, Commissiebeschikkingen en arresten van het Hof van Justitie terug kan vinden in de bundel.

De conclusie is dat het boek van Siekmann en Soek zeer volledig is en dus een prima naslagwerk vormt. Dat het Europese sportbeleid mede bestaat uit beleidsproza dat voor juristen wellicht niet altijd even relevant en fascinerend is, daar kunnen de auteurs natuurlijk niets aan doen. Gelukkig zijn er ook nog gebieden als de vrijverkeersbepalingen en het mededingingsrecht die hun dwingende klauwen uitslaan naar de sport, zodat uiteindelijk zowel beleidsmakers als praktijkjuristen hun hart kunnen ophalen met deze collectie.

J.C.A. Houdijk